

UOT 177.9

## AZƏRBAYCAN TOLERANT VƏ MULTİKULTURAL ƏNƏNƏLƏR ÖLKƏSİ KİMİ

<sup>1</sup>QULİYEV ƏDALƏT FİRİDUN oğlu

<sup>2</sup>SƏMƏDOV YAQUB ABBASQULU oğlu

1-Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, baş müəllim,

2-Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Ağcabədi filialı, dosent

[quliyevdale62@gmail.com](mailto:quliyevdale62@gmail.com)

*Açar sözlər:* milli mənsubiyyət, etnomədəni, multikultural, dəyərlər, dözümlülük, etnoqrafik, mədəni bərabərlik

Xalqımızda yüksək, ülvi və humanist mənəvi dəyərlərin olması ölkəmizin tolerant və multikultural ənənələr məkanı kimi formalaşmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan müxtəlif xalqların və etnik birliklərin yaşadığı bir məkandır. Tarixən ölkəmizdə müxtəlif xalqlar və etnik birliklər heç bir təzyiqlə məruz qalmadan sərbəst yaşamış, fəaliyyət göstərmiş, hal-hazırda bu ənənəyə yenə də davam edirlər. Həmçinin tarix boyu müxtəlif dinə etiqad edənlər də tolerant şəkildə öz dini ayinlərini icra etmişlər, yenə də icra edirlər. Ölkəmizdə müxtəlif dinə sitayiş edənlər üçün heç bir maneə yaradılmamışdır. Əksinə, müxtəlif dinə aid yeni ibadət evləri tikilmiş, qədim dövrlərə aid olan ibadət yerlərində isə yenidənqurma və bərpa işləri aparılmışdır. Multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlülük) prinsipi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilib. Bununla bağlı "Bərabərlik hüququ" (maddə 25, bənd 3), "Milli mənsubiyyət hüququ" (maddə 44, bəndlər 1,2) və başqa maddələri göstərmək olar.

Tarix boyu ölkəmizdə islam, xristian, yəhudilik, zərdüslük, hinduizm dininə məxsus insanlar birgə sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayıblar və bu gün də həmin ənənə uğurla davam etdirilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ilk dəfə olaraq 1971-ci ildə Kanada öz daxilindəki etnomədəni müxtəlifliyi qorumaq və uğurla idarə etmək məqsədilə rəsmi şəkildə alternativ bir siyasi xətt elan etdi. Kanada rəsmən “multikulturalizm” siyasətini dövlət siyasəti elan edərək bununla bağlı hüquqi bazanı formalaşdırmağa başladı. Daha sonralar isə Qərbi dövlətləri də bu uğurlu siyasət modelini öz ölkələrinə tətbiq etməyə başladılar, lakin bu siyasəti qoruyub saxlamaq üçün qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməli və multikulturalizm siyasətinin hüquqi bazası yaradılmalı idi. Buna uyğun olaraq, 1988-ci ildə Kanadada “Multikulturalizm qanunu” qəbul edildi. Azərbaycan Respublikası ərazisində isə Ümummillə lider Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra həyata keçirdiyi siyasət nəticəsində mədəni müxtəlifliyi qorumaq üçün milli azlıqlar və dini qruplarla bağlı çoxlu sayda normativ hüquqi aktlar qəbul olundu. Lakin multikulturalizm fəlsəfəsinin əsaslandığı 7 mühim prinsip olmadan etnik müxtəlifliyi multikulturalizm adlandırmaq qeyri-mümkündür. Bu prinsiplər aşağıdakılardır:

1. Etno-mədəni müxtəlifliyin mövcudluğu prinsipi: Bu prinsip bir dövlətin daxilində müxtəlif mədəniyyətin daşıyıcıları olan milli azlıqların və eyni zamanda müxtəlif dini konfessiyaların mövcudluğu mənasını verir. Multikulturalizm siyasətini həyata keçirən dövlətlər bu cür müxtəlifliyi özünə qarşı təhlükə kimi görmür, əksinə, cəmiyyətin zənginliyi kimi qəbul edərək həmin xalqların öz mədəniyyətlərini qorumaları üçün dəstək göstərir.

2. Mədəni indentiklik hüququ: Bu prinsip hər bir kəsin və ya qrupun öz mədəni identikliyi və ya xarakterini qoruyub saxlamaq hüququ olduğunu qeyd edir. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, bu, vəzifə yox, sadəcə hüquqdur. Heç bir kəs məcburi şəkildə bir qrupa daxil edilə bilməz və ya hər hansısa bir mədəni qrupa üzvlüyünə görə alçaldıla bilməz.

3. Mədəni bərabərlik və qarşılıqlı dözümlülük prinsipi: Bu prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, bütün etnomədəni qruplar bərabərdir və yalnız qarşılıqlı hörmət və dözümlülük şəraitində

mövcud ola bilər. Etnik mənşə identikliyi vətəndaşlıq identikliyindən sonra gəlməlidir. Beləliklə, iyerarxik ikili identiklik mövcud olur. Buna ən gözəl nümunə kimi Azərbaycan və ya Kanadanı misal göstərmək olar. Bütün milli azlıqlar ilk öncə azərbaycanlıdır, daha sonra ləzgi, avar, tatdır və s.

4. Etnomədəni qruplararası əlaqə prinsipi: Hər bir etnomədəni və dini qrup və ya onun hər bir nümayəndəsi digər qruplarla və ya nümayəndələri ilə təhlükəsiz və sərbəst ünsiyyət qura bilməlidir. Eyni cəmiyyətdə mövcud olan hər bir kəs digər qruplara qarşı açıq fikirli olmalıdır.

5. Bərabər imkanlara sahib olmaq hüququ: Azərbaycan multikulturalizminin ən mühüm özəlliklərindən biri də onun sosial-liberal ikili təbiətə malik olmaqla, ikili fundamental hüququ özündə birləşdirməsidir. Liberal hüquq olan mədəni müxtəliflik hüququnun sosial hüquq olan bərabər imkanlara sahib olma hüququna əsaslanması Azərbaycan cəmiyyətindəki müxtəlifliyi qorumağa və icmalararası sosial ədalətsizliyi aradan qaldırmağa yönəlmişdir.

6. Siyasi idarə prinsipinin mövcudluğu: Multikulturalizm və ya multikultural cəmiyyət özü təkbaşına inkişaf edə bilməz. Bunun üçün siyasi idarəetmə və dövlət dəstəyinin mövcudluğu mütləqdir.

7. Müxtəliflikdə mövcud olan təklik prinsipi: Hər bir milli azlıq və ya etnik qrup öz mədəniyyətinin yalnız ümumi mədəniyyətə ziyan vurmayan hissəsini qoruya bilər. Bəzən bu prinsipə mədəniyyətin selektiv qorunması deyilir [1].

Azərbaycan xalqı birgə yaşayış təcrübəsi və həyat tərziləri ilə sübut edir ki, multikulturalizm yaşayır və onun gələcəyi vardır. Bu gün Azərbaycan, doğrudan da, etnoqrafik rəngarəngliyi ilə seçilir. Onun ərazisində türklərlə bərabər, dağ yəhudiləri, tatlar, talışlar, kürdlər, malakanlar, ingiloylar, saxurlar, avarlar, ləzgilər, xınalıqlılar, buduqlular, qızlar kimi etnik qruplar yaşayır. Həmin etnik qrupların nümayəndələri özlərini azərbaycanlı sayırlar da, hər bir qrup özünəməxsus fərqli mədəniyyətin elementlərini qoruyub saxlamışdır. Bu mədəniyyət məişət həyatında, sənətkarlıqda, mətbəxdə və müxtəlif mərasimlərdə öz əksini tapmaqdadır. Rus alim D.B.Donquereyin yazdığı kimi: “mədəniyyət millətin əbədiyaşarlılığının unikal kodu, mentallığı, müstəqilliyi, digər mədəniyyətlərə olan etnoqrafiyasıdır” [3. s.136-137].

Multikulturalizm prosesi zamanı müxtəlif xalqların milli adət-ənənələri birlikdə qarşılıqlı mübadilə şəraitində mövcud olur. Ölkəmizdə yaşayan müxtəlif milli azlıqlara məxsus adət-ənənələr multikultural dəyərlərə söykənməklə uğurlu mədəniyyət siyasəti tərəfindən tənzimlənir. Ulu öndər 1993-cü il 10 oktyabr andiçmə mərasimindəki çıxışında demişdir ki, “Azərbaycan çoxmillətli respublikadır. Bu respublikanın səciyyəvi cəhətidir və bunun böyük tarixi vardır. Respublikamızın bu ictimai siyasi mənzərəsi ilə biz fəxr edirik. Respublikamızda bütün vətəndaşlar dini və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, eyni hüquqa malikdirlər və bundan sonra da bütün vətəndaşların bərabər hüquqla Azərbaycan Respublikasının ictimai siyasi həyatında iştirak etməsi üçün imkanlar yaradılacaqdır”. Ölkəmizdə multikulturalizm artıq alternativ olmayan həyat tərzinə çevrilmişdir. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması müasir dövrdə respublikamızda gerçəkləşən siyasətin tolerantlıq prinsiplərinə bu gün də sadıq qalmasının baza nümunəsidir [2].

Ölkəmizdə yeni nəslin azərbaycançılıq ruhunda tərbiyə alması da diqqət mərkəzindədir. Bu baxımdan qədim tarixi keçmişə malik olan milli-mənəvi dəyərlərimizin təbliğ edilməsi də mühüm aktuallıq kəsb edir. Azərbaycançılıq ideyasında polietnik zənginlik, humanist və tolerantlıq dəyərlər ehtiva olunmuşdur. Qədim dövrlərdən başlayaraq Azərbaycan xalqının adət-ənənələri, milli-mənəvi dəyərləri, polietnik zənginliyi özündə cəmləşdirib yaşadan azərbaycançılıq ideyası təşəkkül tapmışdır. Əsrlər boyu Azərbaycan tolerantlıq nümunəsi göstərmişdir. Milli və dini dözümlülük Azərbaycanda hal-hazırda yüksək səviyyədədir. Bütün bu cəhətlər isə zaman-zaman azərbaycançılıq məfkurəsinin əsasını təşkil etmişdir. Azərbaycançılıq ideyasının əsasında Azərbaycan türklərinin ölkə daxilində digər etnik qruplara tolerantlıq münasibəti və sülh, əmin-amanlıq içində yaşamaq istəyi dayanır. Tolerantlıq artıq xalqın milli identikliyinə bir nüansına çevrilmişdir [4]. Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin söylədiyi, “Hər bir xalqın milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycanlıyam” ifadəsi də bu gün hər bir ləyaqətli ölkə vətəndaşının həyat düsturuna çevrilib.

BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının 7-ci Qlobal Forumunun Azərbaycanda keçirilməsi də (2016-cı il 25-27 aprel) ölkədə multikultural və tolerant mühitin olmasının ən mühim göstəricisidir. Digər tərəfdən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 yanvar 2016-cı il tarixli Sərəncamı ilə 2016-cı ilin "Multikulturalizm ili" elan edilməsi Azərbaycanın tolerant və multikultural bir ölkə olmasının ən mühüm göstəricilərindəndir. Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, Respublikanın Birinci Vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın da bu sahədən xidmətləri misilsizdir. Hazırda Azərbaycanın 28 nüfuzlu ali təhsil ocaqlarında Azərbaycan multikulturalizmi tədris edilir.

Beləliklə, multikulturalizm yeni bir anlayış olsa da multikultural dəyərlərinin olduqca qədimdir və Azərbaycan bu sahədə çox böyük nailiyyətlərə imza atmışdır.

### **ƏDƏBİYYAT**

1. Zeylanov M. Multikulturalizm siyasətinin prinsipləri və Azərbaycan, "Respublika" qəz., 10 iyun, 2016
2. Multikultural yazılı abidələrin əlyazmaların tədqiqi məsələlərinə dair elmi-nəzəri Respublika konfransının materialları. Bakı, oktyabr, 2016-cı il.
3. Tağıyev Ə. Milli kimlik və multikultural proseslər. Bakı : Gənclik, 2017, 204 s.
4. Cəbrayılova G. Multikulturalizm – milli özünüdərk amili // Mədəniyyət, problemlər və perspektivlər. Doktorant və Gənc tədqiqatçıların IX Beynəlxalq Elmi Konfransının Materialları. Bakı, 2014.

### **РЕЗЮМЕ**

#### **АЗЕРБАЙДЖАН КАК СТРАНА ТРАДИЦИЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ И МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА**

*Кулиев А.Ф., Самедов Я.А*

**Ключевые слова:** национальное меньшинство, этно-культура, мультикультуральные, ценности, терпение, этнографический, культурное единство.

Азербайджан является многонациональной, гостеприимной страной. Здесь, испокон веков, живущие бок о бок народы, всегда чувствовали себя комфортно. Всё это происходило от того, что они всегда чувствовали к себе толерантное отношение, никогда не подвергались давлению и поэтому не теряли собственной культуры. Сегодня в нашей стране представители других наций и народностей имеют право получать образование на своем языке, молиться, соответственно канонам своей религии, не сталкиваясь с неродным отношением к себе, спокойно дают советы и предложения в различных областях жизни. В различные периоды для представителей иных религий были отведены и отводятся специальные места для богослужения в церквях и синагогах, где они исполняют свои религиозные обряды.

### **SUMMARY**

#### **AZERBAIJAN AS A COUNTRY OF TRADITIONS OF TOLERANCE AND MULTICULTURALISM**

*Quliyev A.F., Samadov Y.A*

**Key words:** national minority, ethno-cultural, multicultural, values, patience, ethnographic, cultural unity.

Azerbaijan is a multinational hospitable region. Peoples, communities historically living here felt free and wealth and prosperity. Because they always felt a tolerant attitude towards themselves, lived and live without restriction and continued the existence of their culture. Today, representatives of different nationalities obtain education in their own language, profess their religion, give their merits in various areas without facing a non-native attitude.

In different periods there were functioned and continue to function the places of confession-churches, and synagogues for people of non-Islamic faith.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	12.10.2018
	Son variant	17.12.2018